

Зоран М. Аврамовић
Институт за педагошка истраживања
Београд

УДК: 323.1:811163.41'272
811.163.41'272:316.75
811.163.41:003.349
316.75(497.11)

БОРБА ЗА ИДЕНТИТЕТ СРПСКОГ ЈЕЗИКА

Апстракт: У раду се анализирају друштвени, медијски и политичко-културни чиниоци који угрожавају употребу и будућност ћириличног писма. Појам језичког идентитета се одређује посредством шест елемената: име језика, говор са дијалектима, речник, правопис, граматика, писмо. У другом делу рада разматрају се чиниоци оспоравања вредности ћириличног писма: глобализација, интернет култура, југословенско културно и језичко наслеђе, државна небрига за употребу писма и језика, образовни систем, медијска ситуација, одсуство критичке јавности. У закључном делу излажу се аргументи за одбрану ћириличног писма као културне вредности старе осам векова.

Кључне речи: српски језик, ћирилица, културна вредност, фактори угрожавања ћирилице.

Појам националној и културној идентитету. Идентитет се најчешће повезује са националном и културном припадношћу. Овај појам омогућава човеку и друштвеној заједници да мисле о себи у склопу одређених карактеристика, да мисле о индивидуалној и колективној припадности. Значај идентитета се показује у међукултурним и међунационалним односима. Омогућава наше разумевање онога што смо ми, коме припадамо и ко су други, али једнако и унутар посебне културе и нације. Без овога појма нисмо у стању да установимо сличности и разлике између појединаца и малих и великих друштвених група.

Идентитет је саставни део друштвеног и националног живота и његова основна карактеристика састоји се у томе што омогућава стабилност мишљења, понашања и оријентација. Реч је о осећају и свести о сопственом ЈА. Које су моје карактеристике? Каква је разлика између ЈА, МИ, ОНИ? С друге стране, постоји национални (колективни) идентитет.

Структурне елементе овог појма чине *објективни показатељи* али и њихов *субјективни доживљај* (осећај властитости; шта људи мисле да јесу). Језик, вера, традиција, обичаји, митологија, научна и појмовна свест део су оних показатеља помоћу којих можемо релативно објективно да одредимо

културну припадност. Али, проблем се појављује са њиховом *интерпретацијом*, која може бити лична, групна, национална, а са становишта историјског времена могу се лако констатовати промене у појединим раздобљима (Аврамовић 2006).

Идентитет језика компонују следећи елементи: име језика, говор са дијалектима, речник, правопис, граматика, писмо (Ивић 1986).

Језик јесте средство споразумевања међу људима, али увек треба имати на уму идеју херменеутичара да се у језику појављује живот једне заједнице, као и тврдњу естетичара да је језик са својим значењима лепота једне културе. Такав однос према језику, а не напросто учење језика, полазна је претпоставка примарног идентитета.

Језик је инвентар једне културе; посредством језика откривамо начин мишљења, вредносне и практичне оријентације припадника културе, однос према времену, природи, свету. У језику се манифестује слика стварности једне културе, а то нипошто не значи да је разумевање друштвене и духовне стварности дате културе једнозначно. Напротив, језик повезује припаднике једне културе, али их и разликује према статусном, професионалном, регионалном, семантичком критеријуму.

Чиниоци угрожавања идентитета српског језика? Глобализација и теорије о идентитету као конструкту. Социјални оквир постојања и развоја културе је *нација*. Она има пресудан значај за настанак, постојање, и промену културног погледа на свет. Богатство култура се показује посредством националне душе и облика. Али, национална култура није опозитна страном. У њима се процес културног сазревања у контексту више култура (национална–страна) именује као „енкултурацијски конфликт”. Свака култура показује различита обележја и различите могућности решавања одређених ступњева напетости као што су отвореност, индивидуалност, различитост, начини мишљења. Отвореност подразумева културне промене до којих долази у додирима и мешањима између култура, диференцираност показује различитост слика културе, а не само једну, рефлексивност потврђује промишљање и других култура а не само оне којој појединац (или грађанин) припадају, индивидуалност је напор да се ослонац субјективности пронађе у себи а не у другим ентитетима.

У савременој култури која се обликује у глобалистичком амбијенту, „енкултурацијски конфликт” је добио друга значења. Није више реч о плодном прожимању националног и страног већ о поступном нестајању националног у страном (глобализацијском). Парадоксално, овакве тенденције увидео је руски мислилац Данилевски, средином XIX века. „Пренети цивилизацију неком народу очевидно значи приморати тај народ да усвоји све културне елементе (религиозне, обичајне, социјалне, полтичке, научне, уметничке) до

те мере да буде потпуно прожет њима, да би могао да делује у духу онога који му је то предао, тако да би макар делимично био на његовом нивоу, да би био његов супарник и истовремено, настављач правца” (Данилевски 1994: 199). Преношење цивилизације одвија се између утицаја и пресађивања.

Глобализована култура је усмерена на промену темељних одредница малих култура. У томе јој помажу американизоване социјалне вредности као што су слободно тржиште, инструментални ум, индивидуализам. Њен је циљ да промени однос локално–глобално и да све утопи у глобално. Али, кључни „задатак” нове, глобализоване културе открива се у промени темељних значења националних симбола. Процес симболизације, који је претпоставка рађања културе, одвија се путем стабилизације значења најпре говорним а потом и писаним језиком. „Људска заједница почиње да има културу тек онда када се одређена сума знакова за све чланове заједнице састоји само од елемената који су за све њене чланове повезани са *идентичним значењем*” (Bauman 1996: 76). Овде смо код угаоног камена нашег разумевања глобализоване културе. Њен је план да управо ова стабилизована идентична значења раствори, разлије и да тако чланови мање културе изгубе међусобну везу. Навала енглеских (страних) речи у свакодневни говор само је спољашњи показатељ промене значења темељних одредница живота.

Није овде реч само о глобализацији културе. Мора се указати и на привредну (тржишну) страну овог процеса који отвара врата неким променама у националној култури. Глобализација српске привреде, са становишта које анализирамо, показује се на латинизацији робе, производње, трговине и свакодневне културе. Погледајте гардеробу – готово је сва латинично исписана. Пословни односи страних компанија и банака се одвијају искључиво на латиничном писму. Храна и пића су на латиничном писму. Масовна култура забаве је у знаку латиничних обавештења. Чак и српски фолк.

Интернет култура. Појава интернет културе условљена је технолошким и привредним развојем друштва и државе. Информационо друштво, само име говори, заснива се на стварању, ширењу, коришћењу информација које су значајне за друштвене делатности и све друге активности појединаца и друштвених група. Интернет културу можемо разумети у контексту информационог друштва.

Крајем XX и почетком XXI века дошло је до екстремне персонализације медија. Друга карактеристика је њихова интернационална повезаност. Нови медији све снажније намећу виртуелни идентитет, заправо конструкцију постојања: културна активност потрошача, активност публике. Велика је концентрација неких облика културних активности на интернету: комуникација, информисање, куповина–продаја, забава, образовање, политика, уметност, језик, мода, спорт. Интернет култура промовише ново схватање субјективно-

сти – слободна размена информација. Интернет је справа која ослобађа говор корисника, на Мрежи је смањена контрола од стране супер ега, корисник постаје учесник културе а не само публика и прималац.

Појам сајбер културе означава социјалне и културне промене које се одвијају под утицајем информационе технологије и науке. Ова култура је повезана са кибернетиком, компјутеризацијом, дигиталном револуцијом, киборговањем људског тела (Marshall 2004;). Другим речима, сајбер култура користи компјутере али и предаје (утицај, пресађивање) другима посредством компјутера.

Као нови мултимедијски облик, интернет проширује комуникацију на писмо, телефон, часописе, телевизију, филмове, музику, на све оне медије који су били не тако давно одвојени.

Шта је ново донела интернет култура? Да ли је то облик културе који нема или има минималне везе са наслеђеним облицима културе? Лако ћемо запазити да је *однос према традицији* значајно другачији. Уколико се не ради о меморисаној традицији, улажењу у библиотеке и научне енциклопедије, онда је то култура тренутка, култура *on line*. Интернет култура је по својим учесницима и производима *интернационална*. Интернет и други производи ИТ технологија намећу латиницу.

Интернет култура, тврде бројни истраживачи, осиромашује језик, а са српског становишта, убрзано се потискује ћирилица. Довољно је погледати разне сајтове, блогове, преписку на интернету, СМС поруке и лако ћемо закључити да тамо ћирилице готово и нема. Са електронском поштом појавили су се емотикони, који имитирају израз лица а речи чине сувишним (Ћосић 2005).

Југословенско културно и језичко наслеђе. Југословенска идеја се рађа у књижевности и језику. Према историјским изворима њени кумови су хрватски културни кругови почетком XIX века. Када је угарска влада 1827. увела мађарски језик у хрватске школе, хрватска културна елита се супротставља Будиму и окреће „илирској браћи”, Јужним Словенима тј. Србима. Хрватски илирци напуштају кајкавско наречје и окрећу се штокавском – српском језику (Милосављевић 2007). Српска књижевна елита (са Вуком) прихвата идеју о језичком јединству Јужних Словена и то ће бити извор са кога ће потећи идеја културног, а затим и политичког југословенства. „Југословенска идеја се зачиње на језичком и књижевном јединству, а тек касније су створени југословенски политички програм и формирање политичких партија” (Деретић 1996: 150).

Борба за стварање нове нације у Краљевини Југославији била је формирана од стране Срба. Отпор је долазио из редова хрватске и словеначке интелигенције. Упркос оваквој реалности у којој Хрвати и Словенци бране своје име и свој интерес, пројекту стварања нације „одозго” нема колебања у колективној свести српске елите.

И поред очигледности отпора стварању југословенске нације који је долазио од стране дела хрватске и словеначке елите, међу српским научницима, уметницима и политичарима, готово да није било противљења југословенској идеологији. Као да су били слепи за уочавање разлике између политичких идеала и стварног политичког живота.

Између два светска рата, међу српским интелектуалцима тешко је наћи име са јасним просрпским становиштем. Југословенство је било врховна политичка и културна вредност. С једне стране, уздизали су југословенство, а с друге, критиковали истицање српства, односно истискивали српско име. Тако је обнова *Српској књижевној гласника* 1920. године запамћена и по парадигматичном ставу Милана Ћурчина да је реч „српски требало изоставити” из назива часописа. Српска страна је у Краљевини Југославији стално чинила уступке Хрватима и Словенцима у циљу очувања југословенства. Необјашњиви српски политички мазохизам у Краљевини Југославији (и у социјалистичкој Југославији, прим. З. А.) Црњански је разоткрио пророчким речима: Словенци хоће да буду засебан свет који нас (Србе) критикују; Хрвати оперишу захтевима за сепаратизмом. Време је, констатује Црњански, да се Срби окрену властитим интересима, са реалним гледиштима, а не осећајним и надземалским. „Иначе, трајаће и даље ова досадна комедија и завршиће се још једном као српска трагедија”. Милош Црњански ово пише 1934. године (Аврамовић 2013), а само седам година касније дошло је до те српске трагедије у Независној држави Хрватској.

Дакле, важнији однос према идеји и пракси југословенства имали су по дефиницији припадници политичке елите. У оквиру југословенства као идеологије и државе, Срби су показали несналажење и узмицање пред хрватским и другим захтевима. Уосталом, историја Југославије од 1918. до 1990. године показује заправо да је ова држава послужила за рађање нових нација и државних политика које су оствариване на штету српских.

Идеолошки тип српске идентификације са југословенством произвела је Комунистичка партија пре и после 1945. После Другог светског рата у социјалистичкој Југославији српски комунисти су нескривено и недвосмислено дали предност југословенству у односу на српске интересе.

На идејно-културном пољу покренута је *Енциклопедија Југославије* са седиштем у Загребу на челу са књижевником Мирославом Крлежом. Она је, као једна од кључних књига коју једна држава (нација) пише о себи, имала важну улогу у продубљивању југословенског становишта српске националне културе која, узгред речено, није имала све до 2010. године своју енциклопедију. Хрвати су писали *Хрватску енциклопедију* уочи Другог светског рата. Први том је штампан 1941. године, а други и трећи 1942. године у Павелићевој усташкој држави (Ломпар 2011).

Енциклопедија Јуџославије се препознатљивим прохрватским приступом грађи, у значајној је мери и обиму кривотворила чињенице и вредности српске културе. Српски интелектуалци се одричу („самоодрицање”) српског становишта у корист југословенског. У одредници о Црњанском у *Енциклопедији Јуџославије* (Загреб, 1956, стр. 500), српски књижевник Марко Ристић пише: „Несрећни пут којим је Црњански ишао од свог анархистичко-дефетистичког стања духа до фашизма, истовремено је и пут на коме се гасио његов таленат”. Ту своју тврдњу о фашизму, Марко Ристић је поновио више пута, при чему није марио за разлоге и аргументе (он је морбидно поздравио и стрељање српских интелектуалца, без суда и закона, 1944. у Београду).

Када се 1967. појавила „Декларација о положају и називу хрватског књижевног језика” у коме су хрватски интелектуалци тражили хрватско име за свој језик, српски су одговорили „Предлогом питања за размишљање” у коме се критикује поништавање бечког и новосадског договора. Они захтевају име за хрватски језик, а Срби подсећају на лингвистичку прошлост, уместо да се исто право тражи и за српски језик.

Однос према језику је од суштинске важности за идентитет једне нације. Тешко је разумети такво багателисање сопственог језика у српској култури током последњих стотинак година. Погледајмо само историју речника српског језика. Стојан Новаковић покреће 1888. године писање *Речника српској народној и књижевној језика*. На том речнику се радило до 1953. године, тачније до Новосадског договора који уводи „српскохрватски језик”, а 1959. године штампа се први том *Речника српскохрватској књижевној и народној језика*. Право је чудо да се рад под тим именом наставља у Београду у САНУ и двадесет година од разбијања СФРЈ!

Са разбијањем СФРЈ (1991–1999) Срби готово ништа не чине да одбране идентитет српског језика. Ћирилица се потискује као и у југословенском државном искуству, а наставља се издавање *Речника српскохрватској језика* под покровитељством САНУ. Српско име из језика избацују Хрвати, Црногорци (други Црногорци задржавају српско име), муслимани (босанско-бошњачки), а само Србија наставља да ради на *Речнику српскохрватској језика* и после 1990. године.

Послејугословенско време показује да се борба против ћирилице води физички и вербално у Хрватској (у Црној Гори се намеће латиница). У Хрватској је 500.000 грађана потписало захтев за референдум о употреби ћирилице. Уставни суд је усвојио захтев Штаба за одбрану хрватског Вуковара да ћирилица није људско право, него политичко питање (*Политика*, 13. 8. 2014).

У исто време, у Србији се ништа не чини за одбрану ћириличног писма. Штавише, јављају се предлози за латинизацију писма у образовању.

Државна небрија за језик и ћирилицу. Нема сумње, једино језик има снагу објективног знака припадања културном идентитету. Када чујем и видим језик на коме говориш и пишеш, знам којој култури припадаш. Српски језик се квари, а десетвековно писмо полако нестаје. Ако се догоди да ћирилица нестане пред налетом латинице, ко ће бити одговоран у Републици Србији? Могућни нестанак српске ћирилице са мапе светских писама неће бити тек нешто што ће се уклопити у сивило свакодневице, нешто што ће релативно брзо пасти у заборав. Биће то, уколико се оствари садашња пракса употребе писма, огроман културни потрес од кога ће дуго подрхтавати духовно биће Срба. Није тешко проникнути у одговор зашто ће тмурне слутње о нестанку ћирилице трајно узнемирити српски интелектуални живот. Писмо је, као кључни део језика, једна од карика без које национална култура не постоји. Српска ћирилица постоји од десетог века и уграђена је у темеље историјске самосвести Срба и њиховог колективног идентитета.

Откуда онда оволики нехај према ћирилици, данас и овде у Србији? Оставимо историју руинарања ове културне тековине онима који се баве прошлостју. И положај ћирилице у СФРЈ остављамо по страни у овој анализи, иако није занемарива ни та чињеница. Да размотримо однос према ћирилици у Србији у последњих десет година. Шта можемо да констатујемо?

Да и српски политичари учествују у овој сахрани ћирилице, доказ је странка под именом ЛДП. Она нападно користи латиницу у свим својим јавним наступима и то говори о њеном односу према српској култури и српским вредностима. Њена намера је да Србима промени писмо.

Када је овакав однос институција и организација културе у јавном прстору српског друштва, можемо претпоставити како се ћирилица истискује из приватне употребе. Примера ради, када сеоски фудбалски клуб истиче плакат на бандери на коме латиницом најављује утакмицу са клубом из суседног села, када касирка пише рачун латиницом, када у општини латиницом пишу или потписују документ, када студенти ћириличне индексе попуњавају латиницом – јасно је колико је казалька на сату културног идентитета одмакла. Приватно, човек може да користи које хоће писмо, али развијена културна свест налаже да се у комуникацији са припадницима своје културе употребљава властито писмо.

Запитајмо се који аргумент користе присталице латинизације српског писма. Један се тиче светске информатизације јавног простора. Други је повезан са претходним: притисак глобализма је огроман, а већина у свету користи латиницу. То би требало разумети као пливање на таласу модернизације. Трећи је комерцијални. Некако, рачуна се да ће употреба латинице донети већу зараду. Где? У суседним државама, некадашњим југословенским републикама? Ништа од тога. Четврти је, можда, комплекс инфериорности.

И државе су укључене у одбрану својих културних идентитета. Није посао државе само економија, војска, безбедност и материјални стандард грађана. Она постоји и због културних обавеза. А како стоје ствари у Србији, када је реч о језику и писму? Овде држава не мари пуно за јавну употребу ћириличног писма. Додуше, налаже службену употребу. А све друге облике јавне употребе препушта тржишту и вољи стваралаца и корисника у симболичком општењу. Резултате таквог односа видимо – старо српско писмо се убрзано потискује. Борба против таквог неповољног статуса ћирилице препуштена је удружењима грађана. Једно од њих *Ћирилица*, агилно предузима кампање за очување идентитетског писма, указује на забрињавајућу јавну неупотребу ћирилице, пише поруке по тротоару („Не гази ћирилицу”). Њима све похвале, али вајде нема.

Међутим, да ли је то посао удружења ентузијаста? Где је ту државна власт у култури? Где је брига државе за идентитет? Сасвим је недовољна обавеза службене употребе ћириличног писма. Оно што држава може свакако је исписивање натписа испед насеља ћирилицом и латиницом (а не само латиницом), може да законом пропише обавезу да сви емитери програма на електронским медијима половину писаног садржаја објаве ћирилицом. А тамо где је она власник, то је подразумевани захтев.

Образовни систем. Дете у култури у којој је рођено прво научи језик. Логично се поставља питање какав језик учи и које писмо сматра својим. У основним и средњим школама јавне писане информације треба писати ћирилицом. Мора се ширити свест у систему образовања о томе да је ћирилица писмо за унутрашњу комуникацију, а латиница за писање страног језика и комуникацију са културама у којима се користи латиница.

У Србији мора да се да предност ћирилици као писму којим се пишу уџбеници. Страна лексика, употреба страних речи тамо где то није неопходно, такође је показатељ односа према националном језику. У уџбеницима треба употребљавати речи из националног трезора језика. Текст уџбеника је одговоран за реализацију овако схваћеног циља примарног идентитета. Дете у сусрету са школским текстом опажа његово писмо и облик слова; оно слуша мелодију језика; памти речи; користи њихова значења. Све ове елементе језичког блага школски уџбеник треба да презентује ученицима – негде начином излагања предметног садржаја, негде експлицитним указивањем на значај језика за културни и национални развој појединца (Аврамовић 2003). Другим речима, није свеједно каквим језиком је написан уџбеник математике, као што није спорадична брига за однос према култури језика у читанкама. Да будемо прецизни у нашем ставу: однос према ћирилици и латиници једно је од незаобилазних питања односа према култури језика.

Одрицање од српског језика у уџбенику *Српски језик и култура љовора* за 8. разред основне школе (Кликовац 2010) обављено је реафирмацијом српскохрватског језика. Тако, тврди се да је с/х народни језик и да је то лингвистички појам (а не политички, везан за југословенску државу), да је термин с/х традиционалан (а не везан за идеологију југословенства) и да су српски, хрватски и бошњачки признати за књижевне језике.

Дакле, у школским уџбеницима откривамо небригу за језик као стуб националног идентитета и традицијских вредности.

Треба испитати и како се пишу обавештења и васпитне поруке по школама; којим писмом се штампају разна наставна средства за предшколски и основношколски узраст. А ево како то изгледа на универзитету. Срђан Стојановић, декан приватног Фармацеутског факултета, истуреног одељења у Новом Саду, донео је одлуку да се настава изводи претежно на латиничном писму. Ову одлуку образлаже „повећаним бројем уписаних студената из БиХ и Хрватске којима није лако читање ћирилице, а да је општи циљ факултета јачање на регионалном плану”. (Приватни факултет у Новом Саду забранио употребу ћирилице, НСПМ 9. 8. 2014.). Већег културног самопонижавања нема.

Медији – јавна небрига за писмо. Јавна употреба латинице је скоро потпуна. Дневне новине (16 у Србији, са просеком од 800.000 продатих примерака) на киосцима наших градова су углавном штампане латиницом. Неколико изузетака квари једнобојну слику. Недељници и месечници такође се у већини случајева штампају латиницом. Зна ли неко одговор на питање зашто се дневне новине у Србији штампају латиницом.

Форсирање латинице у дневном листу *Блиц* је изванредан пример за ширење латинице у српској култури. Поред латиничног штампања дневних новина, овај лист објављује и дела српских књижевника на латиничном писму. Уз суботњи број додаје се и књига Андрића или Црњанског на латиничном писму. И не само књига. Штампа се и посебан лист *Хиландар* на латиници. Тај угаони камен српске писмености тако се преводи на латинично писмо. Преко тог писма се чита о Хиландарским конацима, о фрескама Саборне хиландарске цркве. Елементарна национална култура би уз поштовање традиције налагала да се тај листић (а и новине) штампа ћирилицом.

Све телевизије, изузев јавног сервиса (РТС), користе латинично писмо у текстуалним деловима својих програма и филмовима са титловима на српском језику. У том погледу предњаче приватне телевизије Пинк и Б92. Међутим, изненађује да им друштво прави и телевизија Студио Б која се финансира из буџета Града Београда.

Дакле, српски медији су углавном у власти латиничног писма.

Ако бисмо анализирали програмске садржаје, морали бисмо се упитати зашто се неке емисије које припадају народној и забавној култури, као што

су фолк певање и играње, објављују латиничким писмом. Ради се о култури која није намењена елити па да од ње имају користи и припадници других, суседних култура. Сви концерти, ЦД-и, сви плакати по зидовима и тарабама наших градова о солистичким и другим концертима, користе латиницу. Тако забава за народ одузима народу његово аутентично писмо и нуди му преузимање латинице.

Овде треба ставити једну ограду у односу на медије. Када приватна телевизија рекламира нове ЦД-е фолк певачица и певача, она преузима продукцију других индустрија културе. У том погледу није одговорна за прекомерну употребу латинице. Али тамо где ствара свој програм, као што је Национални дневник, забавне, спортске и друге емисије, свакако јесте.

Уирунула српска јавносћ. Да ли живимо у држави са демократским установама? Да. Да ли смо окружени плуралистичким, слободним, полемичким штампаним и нарочито електронским медијима? Не. Откуда то? На једној страни политичка борба странака за власт у држави Србији, а на другој нестајање разлика у ставовим и погледима у медијској јавности на кључна национална и државна питања. Јавно мишљење постаје све више конвергентно, а очекивало би се да се разграђава и обогаћује идејама, схватањима, уверењима. Где је демократија тамо је, како је давно запазио Токвил, „друштво узбуркано”. Морам се упитати: *Има ли уојшиће дебашине јавносћи у нашој Рејублици?* (да не идемо тако далеко и задиремо у питање: *Има ли критичке јавносћи?*) Шта се то дешава? Србија пролази кроз озбиљна државна и национална искушења, суочава се са крупним привредним и политичким проблемима, а Срби занемели, увукли се у себе, ћуте и гледају летње забаве и тривијална ћаскања оних који опширно говоре о небитном на електронским медијима. Можда и говоре приватно, можда би хтели умни и образовани да кажу јавно шта мисле о проблемима Србије, али њих нема, нема их као да не постоје. Као да Србија нема мислеће људе! Наравно, нису сви лингвисти равнодушни (Ковачевић М. 2011, 2013).

До сада је било речи о медијима који форсирају латиницу. Тренутак је да се окренемо високом производу културе – књижевности и науци. Ако неко треба да чува национално писмо, то је књижевност. Али и ту Србија мора да покаже своје наопако лице. Нека неко само изброји наслове у књижарском излогу, па ће се уверити да наши издавачи углавном користе латиницу за објављивање књижевних и научних дела. Има код нас издавача који своје књиге штампају искључиво на латиничном писму. Да ли је то одлука издавача или аутора, није доступно јавности, али без обзира на доносиоца одлуке о употреби писма, имамо пред собом тешко разумљиво (не)културно понашање. Каква је то национална и културна свест припадника елитне културе да се одричу такве вредности као што је ћирилично писмо? Зна ли неко одговор?

Закључак. Ко ће бити одговоран за могућн нестанак ћирилице? Сигурно, онај део интелектуалне елите који форсира латиницу у штампаним и електронским медијима, они књижевници и научници који пишу латиницом своја дела и други Срби који их следе. Међутим, највећа одговорност пада на прошле и садашње културне политике српске државе. Ко може да објасни овакву небригу државе за своју велику културну вредност? Она једино има инструменте да обавезе медије, издаваче, оглашиваче и друге, да у високом проценту корисете ћирилицу.

Сви анализирани чиниоци потискивања идентитета српског језика и писма морају се класификовати на оне који имају објективну снагу утицаја и на оне који су у домену националне политичке и културне елите (ствараоци јавног мишљења и доносиоци одлука). Другим речима, борба за идентитет српског језика одвија се на три плана.

На које социокултурне и политичке чиниоце српски субјект не може или може минимално да утиче када је у питању српски језик и писмо? То су без сумње – процес глобализације, интернет мрежа и сајбер култура, југословенско наслеђе као споменик прошлости.

На које чиниоце угрожавања идентитета српског језика и писма може српски субјект да утиче? То су државне установе и елита власти, а на другом месту образовни систем. Доношење закона о употреби ћириличног писма.

На које факторе одбране језичког идентитета можемо да утичемо у Републици Србији? На медије и критичку јавност.

Идентитет језика није просто дат, за њега се морамо борити. У тој борби на располагању су државна моћ која је заснована на демократски добијеном мандату, снази аргумента, научној заједници и субјективној јавној свести о значају језика и писма за национални идентитет.

Предлој: Законска обавеза да користи ћирилично писмо

Пракса, која личи на произвољност, а не на поштовање уставних норми и српских идентитетских вредности, мора да се напусти из следећих разлога.

1. Правни аргумент. Ћирилица је уставна категорија. У члану 10. Устава Републике Србије употреба језика и писма се уређује на следећи начин: „У Републици Србији у службеној употреби су српски језик и ћирилично писмо”.

2. Традицијски аргумент. Ћирилица је као писани облик српског језика, поред православне религије, темељна културна идентитетска вредност. Подсећам да је Мирослављево јевађеље, најстарији споменик српске писмености, први ћирилички текст објављен 1192. дакле у 12. веку. Латиница постаје примарно и једино писмо српског језика почетком 20. века, тачније 1915. године, када су окупационе аустројске власти забраниле употребу ћирилице.

3. Културни аргумент: Језик и писмо су стуб националног идентитета. Кроз језик и писмо проговара културно наслеђе а истовремено је медиј савременог стваралаштва. Језиком и писмом чува се национална свест.

4. Образовни аргумент: Апсурдно је да установе које се баве проучавањем васпитања и образовања промовишу писмо које тенденцијски поништава традицију дугу девет векова.

5. Финансијски аргумент: Публикације штампане латиницом могу се нешто више опорезовати, а публикације штампане средствима из буџета Републике Србије су обавезне на примену ћириличног писма. То значи да се користи новац државе за подривање оних вредности које та држава штити у свом Уставу.

6. Демократски аргумент: Свака институција има своје норме и правила које „играчи улога” морају да поштују уколико желе да она успешно функционише. Појединци своје личне вредности могу да остваре на приватан начин и изван институције. У том контексту, ниско вредновање сопствених колективних (националних) вредности, или осећај nelaгоде због припадности малој култури, ирелевантни су за институционални живот сваке заједнице. А то значи да се појединачне вредности не могу наметати институционалним вредностима.

ЛИТЕРАТУРА

Аврамовић 2003: З. Аврамовић, *Држава и образовање*, Београд: Институт за педагошка истраживања.

Аврамовић 2006: З. Аврамовић, *Култура*, Београд: Завод за уџбенике.

Аврамовић 2013: З. Аврамовић, *Родољубци и родомрци*, Београд: Службени гласник.

Данилевски 1994: Н. Данилевски, *Русија и Европа*, Београд: Службени лист СРЈ.

Деретић 1996: Ј. Деретић, *Историја српске књижевности*, Београд: Нолит.

Ћосић 2005: П. Ћосић, *Утицај нових средстава комуникације на српски језик*, Нови Сад: Језик данас.

Ивић 1986: П. Ивић, *Српски народ и његов језик*, Београд: СКЗ.

Ковић 1998: М. Ковић, *Национални идентитет и суверенитет у Југоисточној Европи*, Београд: Историјски институт САНУ.

Ломпар 2011: М. Ломпар, *Дух самојорицања*, Нови Сад: Орфеус.

Ковачевић, Шћепановић 2011: М. Ковачевић, М. Шћепановић, *Српски језик у вртлогу глобализације*, Подгорица: Матица српска у Црној Гори.

Ковачевић 2013: М. Ковачевић, *У одбрану српске ћирилице*, Пале: Просвјета.

Милосављевић 2007: П. Милосављевић, *Идеје југословенства и српска мисао*, Ваљево.

Слово о српском језику, 1998, Београд: СКЗ.

Marshall 2004: D. Marshall, *New Media Cultures*, London: Hadder Arnold.

Smit 1998: A. Smit, *Nacionalni identitet*, Beograd: XX век.

Zoran M. Avramović
The Institute for Educational Research
Belgrade

FIGHT FOR THE SERBIAN LANGUAGE IDENTITY

Summary: In the paper we analyse the social, media and political and cultural facts which endanger the usage and the future of the Cyrillic alphabet. The concept of the language identity is defined by the following six elements: the language name, dialects, vocabulary, spelling, grammar, writing system. In the second part of the paper, we consider the factors of denying the value of Cyrillic: globalisation, internet cultures, Yugoslav cultural and linguistic legacy, and the states negligence for the usage of the alphabet and language, educational system, media, absence of the critical thinking. In the conclusion we give arguments for the defence of Cyrillic as the cultural legacy eight century old.

Key words: the Serbian language, Cyrillic, cultural value, endangering factors for the Cyrillic.